

BILLEDISKÆREREN ANDERS MORTENSEN -
 NOGLE ARBEJDER OG
 NOGLE FORLÆG

Af *Sven Arnvig*

I det meste af en menneskealder har det været antaget, at billedskæreren Anders Mortensen var død i sin hjemby, Odense, i tiden mellem februar 1658 og julen 1661. Nu har imidlertid en lille bemærkning i det store kirkeværk¹⁾ sæt tvivl i mit sind. Der står at læse, at altertavlen i Nakskov iflg. regnskab i 1662 blev repareret ved „*billedhuggeren i Maribo og hans søn*“ efter beskadigelse ved granatnedslag den 18. juni 1659.

„Billedhuggeren i Maribo og hans søn“ – er det Anders Mortensen og hans søn Morten Andersen, som senere anlægger sag for at få restbeløbet for altertavlen betalt?

Er med andre ord Anders Mortensen død i Maribo og ikke i Odense?

Det kan være nødvendigt at repetere lidt fra min artikel i Fynske Aarbøger 1944. Her hedder det at Anders Mortensen var sat i brandskat til svenskekongen den 21. februar 1658. Efter denne dato finder man ikke Anders Mortensen i noget skatteregnskab i Odense. Derimod læser man at Karen Andersis til jul 1661 får 2 mark almisse til sine tre børn, og den 28. juni 1662 gør snedkerlauget „rigtig regnskab med Karen sl. Anders bilthuggers“. Lauget skylder hende 3 sk, som bliver betalt samtidig med at lauget på hendes vegne betaler snedkeren Niels Simonsen 1 rdl.

September 1662 sagsøger Morten Andersen borgmester og råd i Nakskov til at betale restsummen på altertavlen, som var leveret i 1657. Morten Andersen findes ikke i noget skatteregnskab i Odense hverken omkring denne tid eller i det fuldstændige mandtal i 1672. Historien fortæller, at svenskekongen kom til Odense den 31. januar 1658 og derefter gik over isen til Lolland; både Lolland og Falster overgav sig uden kamp. I den følgende krig slap øerne for besættelse indtil april 1659; derefter blev de hurtigt erobret med undtagelse af Nakskov, som forsvarede sig hårdnakket indtil 16. juli. Begge øer blev derefter plyndret hårdt og efterladt i en sørgelig forfatning. Maribo havde en stor svensk besætning i byen. Nakskov blev belagt med svenske tropper, som udplyndrede byen og udskrev svære skatter. De drog først i juni 1660 bort fra den udplyndrede by.

Spørgsmålet er nu om disse datoer kan passe med, at Anders Mortensen ikke var vendt tilbage til Odense.

Der kan have været to grunde til at Anders Mortensen ikke er rejst hjem efter at have stillet altertavlen op i Nakskov kirke. Dels kan den strenge vinter og krigen have hindret rejsen, dels kan det vel tænkes at han er blevet i Nakskov for at være sikker på at få alle sine penge. Det ses jo af de senere hændelser, at han ikke har fået alt hvad han havde til gode. At han står opført i brandskatlisten i Odense i februar 1658 kan meget vel betyde, at han ganske vist er sat i skat, men der er intet bevis for at han virkelig har betalt; det ville han eller hans kone have været afskåret fra, hvis han var på Lolland. Når Karen Andersis får almisse til sine børn ved julen 1661, kan det udlægges sådan at Anders Mortensen ikke er død, for så havde der vel stået sl. (salig) Andersis.

Jeg har forsøgt at finde Anders Mortensen i skatteregnskaber for Maribo (Aalholm len), men han er der ikke. Der findes for resten heller ikke nogen anden billedskærer i årene 1657-1662. Kirkebøgerne for Maribo begynder først år 1700, og der er ingen kirke- regnskaber for 1657-87. De har nok eksisteret, men er vel blevet

ødelagt af svenskerne. Man kan altså ikke se om Anders Mortensen er død eller begravet i byen.

Men der er med dette åbnet for muligheden af at „billedhuggeren i Maribo og hans søn“ kan være Anders Mortensen og hans søn.

Nogle arbejder af Anders Mortensen.

Som suppleant til rækken af Anders Mortensens arbejder, som jeg har nævnt i Fynske Aarbøger 1944, kan jeg her nævne nogle flere. Det ene er almindelig anerkendt, nemlig *altertavlen i Tjæreborg*. Den kom ikke med hin gang, da jeg havde set det som min opgave at nævne hans fynske arbejder og Nakskov kirkes altertavle, som sluttede sig så nær til den store altertavle i St. Knuds kirke i Odense. Som nummer 2 nævner jeg nu *altertavlen i Aunslev kirke*. Den afviste jeg i 1944 på grund af en maske, som jeg mente ikke lignede Anders Mortensens, men siden har jeg under et besøg i kirken måttet indrømme, at jeg tog fejl dengang. Som nummer 3 *døbefonten i Vor Frue kirke* i Odense, og endelig som nummer 4 *Vindepitafiet i Dalum kirke*.

Altertavlen i Tjæreborg kirke er i alt væsentligt af samme opbygning som altertavlen i Dalum kirke, måske lidt mindre og lidt smalere. Der er imidlertid så mange masker som helt klart er Anders Mortensens. For det første maskerne på entablementet under de store søjler; de stemmer med maskerne på flere andre Anders Mortensen-arbejder. Og de seks profilmasker på sidevingerne og inden i de øverste sidevinger er heller ikke til at tage fejl af.

Som Tjæreborg-altertavlen nu står er den et vidnesbyrd om Anders Mortensens kunstneriske formåen. Den er smukt skåret, vel afbalanceret og velholdt. I det nederste storfelt findes to relieffer, nederst den sidste nadver og ovenover korsfæstelsen. Det øverste felt indeholder et relief af gravlæggelsen.

Man må glæde sig over at kirkens interiør og inventar blev istandsat i 1938. Indtil da havde nemlig Anders Mortensens altertavle

Figur 1: Et interessant fotografi af St. Knuds kirkes, Domkirkens, indre før 1885, mens Anders Mortensens store altertavle endnu stod i koret, som da lå i plan med skibet.

(Møntergårdens arkiv)

været sammenkomponeret med en sengotisk fløjtavle, som nu er opsat på skibets nordvæg i et nyt skab.²⁾

Tjæreborg-tavlen er i 1655 bekostet af Dorte Abildgaard, enke efter den Wenzel Rothkirck, som reddede Christian IV's liv i slaget ved Lutter am Barenberg i 1626. Han døde i 1655. På alteret står

nogle svære barokstager fra 1651 med Rothkirck- og Abildgaardvaaben. På skibets nordvæg er anbragt et usædvanlig pragtfuldt epitafium af sandsten og marmor over Wenzel Rothkirck og hans to hustruer, Kirsten Reedtz og Dorte Abildgaard. Når Dorte Abildgaard har ladet Anders Mortensen lave altertavlen, hænger det nok sammen med hendes mands nære forbindelse med lensmanden på Dalum Iver Vind; de havde gårde lige i nærheden af hinanden i Vestjylland og var begge højt anskrevet ved hove.

Om tilblivelsen af altertavlen i Aunslev kendes intet arkivalisk. Den er i opbygning meget lig tavlen i Agedrup. Søjlekapitælerne er forsynet med de kendte drueklaser, i kapitælet til højre mindre klaser end i kapitælet til venstre. Over afsatser med masker som på tavlen fra St. Knuds kirke og med profilmasker står to basunspilende engle. Foroven på begge sider er der engle med palmegrene. Indfældet i storfeltet er et nyt billede af Jesus i Gethsemane have, oven over dette felt en maske og over denne et kors foran et billede af en stad med mure.

Tavlen står i dag stort set som efter en staffering af hele det indre af kirken i 1752. Det er omtalt i præsteindberetningen til Thura i 1755,³⁾ hvor det hedder: „Aunslev Kirke er i Aaret 1752 af Kirkens Patron Velbiurdig nu Sal. Hr. Cancellie-Raad Dreyer satt i en ziirlig og prægtig stand . . . Altar Taflen ziirlig malet og med Ziir-Forgyldning udstafferet . . .“.

Døbefonten i Vor Frue kirke afslører sig selv som et arbejde af Anders Mortensen ved en ganske simpel sammenligning mellem englehovederne på prædikestolen og hovederne på døbefonten. De er skåret efter samme tegning, hvad der navnlig fremgår af den fine frisure, som er ganske ens på de to arbejder.

Iver Vinds epitafium i Dalum kirke er lavet af sandsten og marmor med indsatte våben i alabast. I første omgang kan man have svært ved at se, at det må stamme fra Anders Mortensens værksted, men ved nærmere eftersyn finder man to masker – de står som hermer under nogle små kvindefigurer – helt afgjort tegnet af

Anders Mortensen. Man må da gå ud fra, at Anders Mortensen har haft en stenmester på sit værksted eller har ladet en stenmester udefra udføre epitafiet. At han selv skulle have været stenhugger ved siden af at være billedskærer, tør man vel næppe formode.⁴⁾

Under omtalen af Anders Mortensens arbejder må jeg nødvendigvis medgive en tvivl, som er kommet over mig med hensyn til Jacob Lerckes epitafium fra 1656 i Nyborg kirke. En grundig gennemgang af de enkelte træk i dette skærearbejde giver faktisk ingen holdepunkter for, at det stammer fra Anders Mortensens værksted, og der var på den tid andre billedskærere på Fyn, hvis arbejder mere ligner dette epitafium.

Jeg kan heller ikke lade være med at fraskrive Anders Mortensens mesterskab for prædikestolen i Vindinge kirke såvel som Moses- og Johannes Døber-figurerne. Navnlig har prædikestolen mange afvigelse fra Anders Mortensen. Topstykkerne taler særlig imod. De mangler de sædvanlige volutter og vulst-maskerne i midtpartierne. Opbygningen af billedfelterne på selve stolen er heller ikke i Anders Mortensens stil. På den anden side vil jeg ikke turde sige noget om, hvem der kan have været mester for denne prædikestol, men da kirken i mange år har været ejet af Holckenhavn, nøjes jeg med en henvisning til mesteren for Holckenhavn-kapellens inventar, Hans Dreyer.

Endelig synes jeg det må være rimeligt at gå ind på en note, som findes i Weilbachs kunstnerleksikon, udgaven 1949, hvor man i noterne til Anders Mortensen finder en henvisning til „Norsk Kunsthistorie, I, 1925, side 341. Her skriver den senere kunstprofessor Carl W. Schnitler om dansk indflydelse på norsk barokkunst blandt andet, at man i Bergen i årene 1613–53 i Bergens borgerbog foruden talrige tyske kunstnere finder jyske og fynske snedkere og billedhuggere indskrevne. Bl. a. i 1636 Søffren Oelssen fra Odense. Et bevaret relief i Bergens museum kan, mener forfatteren, være skåret af en af de navnløse Burgund-kunstnere. Det fremstiller knokkelmanden, døden, som røver faderen fra den sørgende fa-

milie, og „det minder slående om lignende danske relieffer fra ca. 1646 af mester Anders Sørensen“ (nu kendt som Mortensen) i Odense.

Jeg har ikke set selve relieffet, men har et fotografi liggende foran mig og kan ikke på nogen måde finde tegn på, at det skulle stamme fra Anders Mortensen. For det første er det ganske sikkert skåret efter et træsnit, som Anders Mortensen, så vidt man da kan se, aldrig har brugt til forlæg. For det andet er det håndværksmæssigt af en ganske anden karakter end Anders Mortensens sædvanlige. Og for det tredje ligger motivet helt uden for den kreds, Anders Mortensen sædvanligvis hentede sine motiver fra.

Fire nadverscener med tre forlæg

Anders Mortensen har sikkert haft et stort lager af kobberstik som forlæg for sine arbejder. Der fandtes i hin kobberstikkens størrelse tegninger og stik til så at sige alle detaljer i træskære- og malerarbejder, fra de enkelte dele som volutter og skjolde og de bruskarokke, ofte meget indviklede former, enkeltfigurer, dyr, blomster og planter til gengivelser af historiske optrin og scener fra Gamle og Ny Testamente. Mange af billederne har deres oprindelse i tidligere tiders malerier og træsnit, og det ansås ikke for utilstedelig efterligning, om en maler eller en kobberstikker lavede et arbejde, som i detaljer lå ganske tæt op ad ældre. Tizian har for eksempel en gang malet Jesu dåb, hvor man i landskabets baggrund ser nogle bygninger og blandt dem et tårn. Billedet går igen i flere senere kobberstik, også et stik af Martin de Vos i Matthæus Merians „Icones Biblicae“ 1625–27, som er brugt af Anders Mortensen til forlæg for hans Jesu dåb på prædikestolen i Nyborg kirke.

Fire gange har Anders Mortensen skåret Den sidste Nadver, på alteret i Nakskov kirke og alteret i Tjæreborg kirke og på prædikestolene i Vor Frue kirke i Odense og Nyborg kirke. To gange har han som forlæg brugt et kobberstik af Hendrik Goltzius, en gang

Figur 2: Henrik Goltzius's stik fra 1585.
(Foto: Rijksmuseum, Amsterdam)

et andet stik af samme kunstner og fjerde gang et stik af Hans van Lochom.

Det første stik af Goltzius er fra 1585, (Bartsch-katalog nr. 27). Det andet stammer fra hans lille passionsserie i Lucas van Leydens manieristiske stil og er dateret 1598, (Bartsch-katalog nr. 29). Hans van Lochoms stik er fra 1583 og har en forgænger i et stik af Crispin van den Broeck. Broecks stik var vist nok oprindeligt stukket til den store latinske bibel, som i 1583 udsendtes af Antwerpen-trykkeren Plantin. Goltzius har været den mest produktive af de nederlandske kobberstikkere; han har lavet omkring 390 stik, hvoraf dog en del er forsvundet.

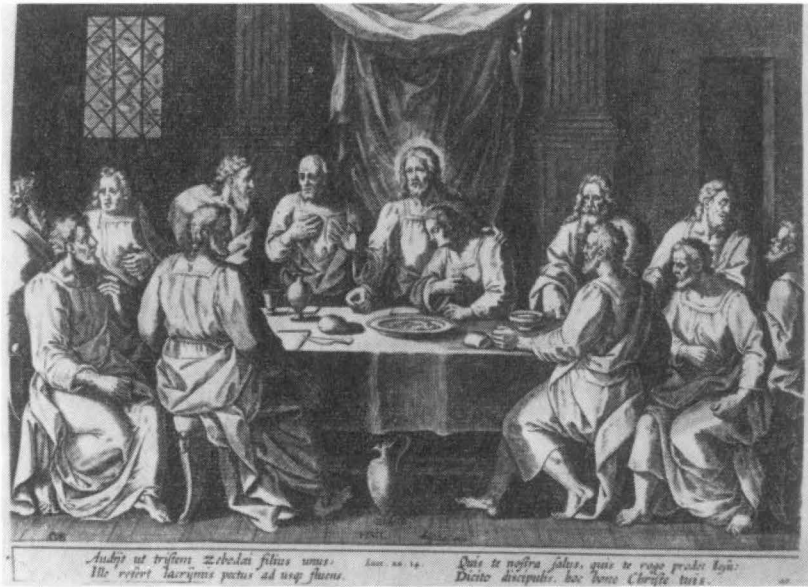
Det er troligt, at hine tiders kirkegængere – hvis de da har set sig om i kirken – har nikket genkendende til malerier og træskære-

Figur 3: Hendrik Goltzius's stik fra 1598.
(Foto: Rijksmuseum, Amsterdam)

arbejder. I skifter fra såvel adel som borger finder man både bøger med kobberstik og enkelte stik, som må formodes at have hængt i ramme på væggene. To gange om året kunne man købe bøger og kobberstik i St. Knuds kirke, hvor der var opstillet boder enten inde i selve kirken eller, men det var ikke så fint, i våbenhuset. Det var dels lokale bogbindere og bogførere, dels udenbys som falbød billedbibles og andre gudfrygtige bøger (såvel som mindre tugtige, hvad kongen gjorde forsøg på at standse), mens kobberstik i enkeltstyk solgtes af papirhandlere.⁵⁾

De stik man fandt i bøgerne var ofte gengangere fra tidligere udgaver. Ikke sjældent gik et stik igen fra én forlægger til en anden og mange gange kun ændret uvæsentligt og måske med en ny

Figur 4: Hans van Lochoms stik fra Piscatorbiblen.
(Kopioptagelse: Arne Bloch, Odense)

kobberstikkens signatur eller med en forgængers signatur suppleret med endnu en. Derved kunne et kobberstik, med eller uden forandringer, gå igen over et længere åremål. På den anden side kunne en bog med stik komme ret hurtigt frem fra forlæggeren, og et stik kunne hurtigt blive kendt for eksempel ved at en dansk bog optog stik fra en udenlandsk, i større eller (som regel) mindre format.

Goltzius-stikket fra 1585 – i Tjæreborg kirke

Det stik af Hendrik Goltzius (figur 2), der er brugt som forlæg for nadver-scenen i Tjæreborg kirke (figur 5) er sikkert en spejlvendt gengivelse af et andet stik eller et maleri. Opstillingen er i og for sig den gammelkendte med et aflangt bord, hvor apostlene er grupperet sådan at Johannes sidder ved Jesu venstre side og Judas

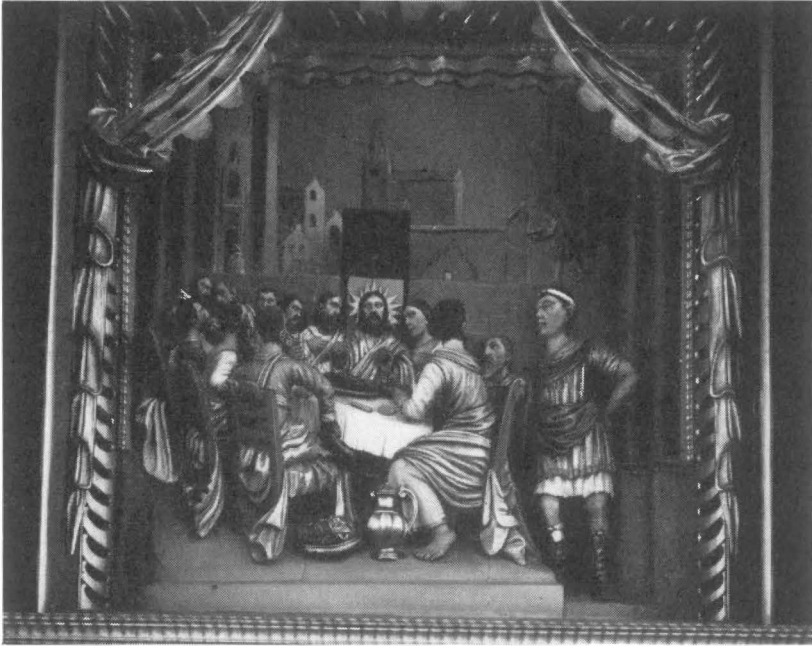

Figur 5: Relief på altertavlen i Tjæreborg kirke.
(Foto: Nationalmuseet)

til højre foran bordet. På Goltzius-stykket sidder de to apostle imidlertid omvendt for Jesus.

Billedet i Tjæreborg er en ret nøje gengivelse af stykket. Der er ikke store ændringer i baggrunden, når bortses fra den forenkling, som nødvendiggøres af at et træskærerarbejde ikke kan gengive alle detaljer. I den højre halvdel af baggrundens vindue udenfor et træ. Det er imidlertid på stykket noget af indtoget i Jerusalem søndagen i forvejen, med bymuren til venstre og Jesus under træet, og oppe i træet Zakæus, som var for lille til at se noget, hvis han stod på jorden.

Anbringelsen af skikkelserne omkring bordet er ret nøje gengivet, også de som taler sammen, og de som støtter hovedet i hænderne. Det mest bemærkelsesværdige er Jesus. På kobberstykket sidder han

Figur 6: Relief på altertavlen i Nakskov kirke.
(Foto: Nationalmuseet)

med nakken let bøjet og ser opad. På relieffet sidder han sådan at han vender ansigtet mod Judas, og i hånden har han et stykke brød, som han rækker til Judas, alt i overensstemmelse med beretningen i Judas-evangeliets 13. kapitel, vers 26, hvor han på spørgsmålet hvem det er der vil forråde ham siger: „Det er den, hvem jeg giver det stykke brød, som jeg dyster“. Anders Mortensen har ikke blot ændret Jesu stilling og givet ham et stykke brød i hånden, men han har også ændret på Judas' stilling. Han sidder på en skammel som allerede på kobberstikket står noget skråt, men som på relieffet er lige ved at vælte, da han bliver forfærdet, eller, som der står i evangeliet: „Og efter at han havde fået stykket, da gik Satan ind i ham“. Dette dramatiske træk i evangeliet er fremstillet meget levende i relieffet.

Vi vil se senere at Anders Mortensen gengiver detaljer fra andre kobberstik end på dette relief efter Goltzius-stykket. Her i Tjæreborg er de stole længst til højre og til venstre meget nøjagtige kopier, den fine stol med den runde ryg til venstre og den knap så fine til højre. De to hunde, som slås i forgrunden af stykket, er ikke med på relief-fet, måske ud fra den betragtning at de ville have taget noget af dramaet fra Judas-skikkelsen. På bordet mangler for øvrigt til venstre et brød. Ansigterne er i alt væsentligt bibeholdt så nogenlunde som på stykket, men er dog præget af at de er skåret i træ og i tidernes løb har været så overmalede, at trækkene er noget udflydende.

*Goltzius-stykket fra 1598 – i Nakskov kirke og
Vor Frue kirke i Odense*

Goltzius-stykket fra 1598 (figur 3) har været vel kendt og meget brugt herhjemme af både malere og billedskærere såvel som til forlæg for broderier.⁶⁾

I Nakskov har Anders Mortensen skåret sit relief med påvirkning fra andre stik. Det er egentlig kun baggrundens bybillede som er helt og holdent efter Goltzius, mens derimod nadverscenen i forgrunden er spejlvendt og har venstrevendt perspektiv i modsætning til Goltzius-stykket.

På stykket er bybilledet mere detaljeret end på relieffet, hvor de fineste detaljer i bygningerne ikke har kunnet skæres. Manden som bringer fadet med det slagtede påskelam er med på relieffet, hvorimod manden med faklen savnes. De to skikkelser til venstre i baggrunden af stykket står sådan, at kvinden ser ned mod gruppen omkring bordet, mens manden betragter hende. På relieffet er de to personer ved at forlade scenen.

Det mest bemærkelsesværdige ved relieffet er at Johannes mangler, mens han på stykket sidder ved Jesu bryst. Og i højre side af relieffet står en mand, en tjener eller en kriger, selv om vi ikke ved noget om at en kriger skulle have været til stede ved denne

Figur 7: Prædikestolsfelt i Vor Frue kirke i Odense.
(Foto: Arne Bloch, Odense)

sidste nadver. Der er også andre afvigelser fra stikket. Personerne er omvendt fordelt på relieffet, hvor der i højre side kun er tre apostle, i venstre side otte. Ansigterne er ellers godt kendt fra andre arbejder af Anders Mortensen. Manden til venstre med kanden i hånden – som stikket viser ham – sidder ikke i denne stilling på relieffet, hvor kanden er flyttet over til manden, som sidder med ryggen til beskueren. Der er ikke noget lys på bordet, hvor der på et fad ligger et langt brød. Foran hver apostel har stikket en firkantet dækketallerken, men de findes ikke på relieffet. På både stik og relief sidder Jesus med et stykke brød i hver hånd. Det er Judas der sidder til venstre for fadet og kanden på gulvet; han er kende-

Figur 8: Prædikestolsfelt i Nyborg kirke.
(Foto: Atelier Behnke, Nyborg)

tegnet ved pungen. På stikket sidder han som nummer to i højre side med pungen i venstre hånd.

Alt i alt må man vist regne med, at selve nadver-scenen er skåret efter en kopi af Goltzius eller et andet stik.

Desværre er relieffet i Nakskov noget medtaget af stafferinger i årenes løb. Nogle er kendt fra arkiverne. Den første foretoges allerede i 1665 af Zacharias Phillip, formentlig på grund af beskadigelser ved svenskekrigens bombardement. I 1853 afætsedes denne staffering ved billedskærer Brock. Den brogede og lidt brutale staffering som relieffet står med i dag, er fra 1896 og udført af J. Magnus-Petersen.¹⁾

Prædikestolerelieffet i Vor Frue kirke i Odense (figur 7) er holdt tættere op ad stikket fra 1598. Det er lidt indsnævret, og skikkelserne dækker derfor noget mere ind over hinanden. Bybilledet i bag-

grunden er skåret så nær op ad forlægget som muligt, når man tager i betragtning at det er arbejde i træ og et ret lille format. De to personer i baggrunden til venstre er vendt som på stikket og altså ikke på vej ud ad døren. Manden til højre med fadet er på vej mod trappen. Den mærkelige „slange“ som manden helt til højre står med er stikkets brændende fakkel. Borddækningen er også noget forenklet, men både lysene og kalken står der. Jesu fingre anes kun mens brødkiverne er i hans hænder. På stikket sidder Jesus på en stol med meget fin ryg; den er ikke skåret så fornemt på relieffet. Judas med pungen, nummer to til højre, er tydelig at genkende. I forgrunden sidder til venstre apostlen med kanden, foran ligger et håndstykke under et lille fad, og i højre side står en kurv med brød delvis tildækket af et håndstykke.

Relieffet har været overmalet flere gange. Det står nu forgyldt, og det er tydeligt at se at der må ligge flere lag maling oven på hinanden.

Hans van Lochoom og prædikestolsfelt i Nyborg kirke

Det stik af Hans van Lochoom som er brugt til forlæg for et prædikestolsfelt i Nyborg kirke (figur 8) stammer fra den såkaldte Piscatorbibel, hvis første udgave kom i 1614. Det bærer tre signaturer. Længst til venstre står sammenslynget CVB, hvilket betegner Crispin van den Broeck, hvis stik har været grundlag for Hans van Lochooms. Hans signatur står i midten af stikkets underkant, H.V.L., og til højre herfor står forlagets signatur, Vischer. Oprindeligt har stikkenes format været „stor folio“, men i udgaven fra 1643 er de kun lille oktav. Et eksemplar af denne 1643-udgave findes i Karen Brahes bibliotek i Landsarkivet i Odense. Anders Mortensen har dog sikkert haft en tidligere udgave foran sig. Under stikket står forøvrigt „Lucc. 22.14“, og man læser i Lukasevangeliet dette vers: „Og da timen kom, satte han sig til bords, og apostlene med ham“.

Relieffets baggrund har nødvendigvis måttet skæres noget enklere

end stikkets. Søjlerne i relieffet er skråtstillede, de blyindfattede ruder til venstre er afløst af et kvadratisk vindue uden streger for blyindfatning, og har en trekantet gesims ovenover. Døren til højre er skrumpet ind til en fylding, ikke en dør, for mellemrummet mellem dørens fyldinger er blevet så snævert at ingen kan gå igennem. Ovenover er der et lille firkantet felt. Tæppet bag Jesus er hævet på væggen, så det ikke som på stikket går ned over midtens figurer.

Apostlene sidder noget tættere sammen for at kunne være på relieffet, men de er gengivet nogenlunde som på stikket, også i lemernes holdning. Johannes er dog noget mere bøjet over Jesu bryst, og hovedet hælder mere.

Borddækningen på relieffet svarer så nær til stikket, som man kan vente på den indsnævrede plads, dog mangler til venstre vinkanden og bægret. Brødene og kniven er der, det store fad midt på bordet (med det lille påskelam) er ligesom fadet til højre noget formindsket, og den store kande foran bordet på stikket er skrumpet svært ind. Stolene, eller taburetterne, som apostlene til venstre sidder på, har fået et hjemligt præg i sammenligning med de finere taburetter på stikket.

Nogle af skæggene kan have lighed med Brüggemann på Bordesholmer-alteret, men disse skæg var forholdsvis kendt såvel på malerier som på skulpturer både før og samtidig med Anders Mortensen. De er særlig fremtrædende og udprægede hos Hans Nielsen (Bang) i Middelfart. De har sikkert et fælles ældre forlæg.

Med denne omtale af forlæg for Anders Mortensens arbejder er der givet en antydning af, hvilket stort materiale i kobberstik en billedskærer har haft i 1600-tallet. At gå nærmere ind på hvor meget det kan dreje sig om, hvis man vil finde frem til alle forlæg, ville føre for vidt.

NOTER

1. Danmarks Kirker, Maribo amt I, side 103.
2. Trap Danmark, Ribe amt, 5. udgave 1965.
3. Kgl. Bibliotek Kall 377.
4. Nærmere om Vind-epitafiet kan læses i Jacob Hansen og Knud Mortensen „Dalum sogns historie“ II, 2, side 246 ff.
5. Holger Rasmussen: „Bøger og bogbindere i Odense før 1694“, Odense 1959.
6. Georg Garde: „Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede“. Disputats 1961.

Jeg skylder megen tak for hjælp med at identificere nadverstikkene til redaktøren af Danmarks Kirker, dr. phil. Erik Moltke, redaktøren af Norges kirker, magister Sigrid Christie og Rijksprentenkabinetet i Amsterdam, direktør K. G. Boon.